

דינים השייכים לתשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין

הקדמה

כאשר תשעה באב חל בשבת ונדחה ליום ראשון ישנם כמה הלכות שמשנתנה דינם, מכל שנה רגילה: הן בהגדרת שבוע שחל בו תשעה באב, הן בהלכות של ערב תשעה באב, הן בהלכות של תענית למעוברות ומניקות, והן בהלכות של מוצאי תשעה באב.

ראש חודש אב שחל ביום ששי

אף שבכל ערב שבת חזון לא הותר לרחוץ כל גופו בחמין מ"מ כאשר ראש חודש אב שחל ביום ששי מותר לרחוץ כל גופו במים חמים למי שרגיל בכך כל השנה^א, ומותר לרחוץ אף בסבון^ב.

בערב שבת חזון שחל ביום ח' מנחם אב כתבו הפוסקים להיזהר לכתחילה לחפוף בחמים קודם חצות, ואם אי אפשר מותר גם אחרי חצות^ג.

שבוע שחל בו תשעה באב כאשר תשעה באב

נדחה ליום ראשון

דיני בין המצרים מתחלקים בחומרם, כאשר ישנם דינים מעטים הנוהגים כבר משבעה עשר בתמוז, ויש דינים שמתחילים מראש חודש אב, וישנם דינים שחלים רק בשבוע שחל בו תשעה באב. והנה בדרך כלל בני אשכנז נוהגים להחמיר בכל הדברים כבר מראש חודש אב ולכן כביסה ורחיצה בגדים חדשים וכו' אסורים מר"ח, ובני ספרד נוהגים איסור בדברים אלו רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

אמנם ישנם כמה הלכות שגם בני אשכנז מחמירים בהם רק בשבוע שחל בו תשעה באב, כגון: מה שכתבו הפוסקים שאף למנהג בני אשכנז אין להחמיר לקטנים בכביסה ותספורת רק בשבוע שחל בו^ד, וכן לעניין מסירת בגדים לאומן^ה, וכן לעניין הזמנת קרואים לסעודת מצוה, שבשבוע שחל בו מזמינים רק מניין מצומצם של רעים^ו.

והשו"ע^א כתב שכאשר תשעה באב חל בשבת ונדחה ליום ראשון אזי אין לשבוע הסמוך לתשעה באב דין שבוע שחל בו, ולכן למנהג בני ספרד מותרים להסתפר בכל אותו שבוע, והביא עוד השו"ע שיש מי שאומר שנהגו לאסור בכל השבוע להסתפר והקלו ביום חמישי ושישי לכבוד השבת. וכל זה כאשר תשעה באב חל בשבת ונדחה ליום ראשון, אבל אם חל ביום ראשון, לכו"ע אין לשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו^ב.

וההוראה לבני ספרד היא כדעה הראשונה בשו"ע שמוותרים בכל הדינים השייכים לשבוע שחל בו, ולכן מותר להם לכבס ומן הדין אף להסתפר, אך לא לאכול בשר שזה נאסר לכו"ע כבר מראש חודש אב. [ומנהג בני תורה ספרדים שלא להסתפר בשבוע זה, כדי להגיע לתענית כשהם מנוולים]^ג.

ולבני אשכנז אין כ"כ נפק"מ בנידון זה מלבד לכמה פרטים שהוזכרו לעיל, וכיון שלעיקר ההלכה נקטינן כדעה הראשונה, שאין לשבוע זה דין שבוע שחל בו, לכן בדברים שהם בגדר חומרא אפשר להקל, וכמו שכתב המגן אברהם^ד, שאם חל תשעה באב בשבת, אזי בשבוע הסמוך לו מותר להזמין לסעודת מצוה את כל השייכים לסעודה, והטעם שכיון שהוא מחלוקת אם יש לימים אלו דין שבוע שחל בו, לכן לעניין זה אפשר להקל. ומבואר מדבריו שלא בכל גווני מקילים כדעה הראשונה.

בשבוע שחל בו ולא קודם לכן, דכיבוס ג"כ אינו אלא ממנהגא וכיון שנהגו להקל בזה תו אין להחמיר.
^א עיין סי' תקנ"א ס"י ברמ"א.
^ב סי' תקנ"ד ס"ד.
^ג אור לציון ח"ג פרק כ"ז ס"י.
^ד סי' תקנ"א ס"ק ל"ה, ובמחצית השקל שם. הביאו במשנ"ב ס"ק ע"ז.

^א וביאר הלבושי שרד שם, שדוקא לעניין תספורת וכיבוס שהם אסורים מדין הש"ס בזה יש מחלוקת אם ט"ב שנדחה יש לשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו, אבל לעניין בשר ויין שאינו אלא ממנהגא בזה כו"ע יודו להקל.

^א משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ט.
^ב הוראת החזון איש מובאת במכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א [ספר קרא עלי מועד פ"ג הערה י"ט].
^ג סי' תקנ"א סעיף ט"ז בבה"ל ד"ה בחפיפת, בשם הפמ"ג.
^ד משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ב בשם החיי אדם.
^ה עיין רמ"א סי' תקנ"א ס"ז שכתב שנהגו להקל בזה, וביאר המשנ"ב ס"ק נ"א שמנהג להקל הוא אף לתת בגדים לאומן ישראל אם נתנם לו קודם ר"ח. אלא שבבה"ל את את הגר"א שפקפק בכל זה, דאף שאין ללמוד תיקון בגדים מהא דהירושלמי, מ"מ אין להקל מטעם שהוא דומה לכיבוס. וסיים הבה"ל ונ"ל פשוט דאין להחמיר אלא

לימוד תורה אחר חצות

בעניין לימוד תורה אחר חצות היום בשבת זו נחלקו הדעות האם אפשר ללמוד בכל דבר או רק בדברים המותרים בת"ב, ומסיים המשנ"ב ונראה דיש לסמוך על הפוסקים שהלומד כהרגלו לא הפסיד¹⁰.

טיול בשבת

כתבו הפוסקים שלטייל לכו"ע אסור בשבת זו ולא רק אחר חצות אלא כל היום כולו¹¹.

שבעה ולכן מכח זה אסור ג"כ ברחיצה ותשמיש המטה כמו אבל, אך מאידך מחמת דין זה של אבילות אין עליו איסור אכילה ושתייה. ולכן נראה דט"ב שחל בשבת לא נוהג בו מדיני התענית כלל דהרי הוא מותר באכילה ושתייה וא"כ כל דיני התענית נדחים ליום א'. אבל דיני האבלות שבו לדעת הרמ"א נוהגים בשבת מדין דברים שבצנעא נוהג. ולפ"ז איסור הרחיצה בשבת הוא רק מדיני אבילות ואבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן וכל מה שנאסר הוא בחמין, ולכן שפיר כתב הט"ז שמדין דברים שבצנעא נוהג אסור ברחיצת ידיו בחמין דוקא. [ולענין נעילת הסנדל מבואר ביור"ד סי' ת' דהוי דברים שבפרהסיא ולכן שרי בשבת].

אלא דקצ"ע דביור"ד סי' ת' מבואר דת"ת הוי דברים שבצנעא ולכן אבל מותר רק בדברים הרעים. וא"כ קשה למה פסק המשנ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ט' שאפילו שחל ט"ב בשבת מותר בת"ת עד חצות וצ"ע. ויש ליישב דתשמיש המטה הוא חומרא יתירא שהחמיר רמ"א והבו דלא להוסיף עליה, וכן כתב בנהר שלום שם בשם שו"ת מהר"ם מלובלין סי' צ"ט. [וע' בעמק ברכה בעניני תשעה באב שהקשה על הרמ"א בס' תקנ"ד שאסר תשמיש ולא אסר רחיצה, ולא זכר כלל מדברי הט"ז והמשנ"ב שאסרו ברחיצת חמין]. שו"ר במנחת חינוך מצוה שיי"ג ס"ק י"א שכתב כהחילוק הנ"ל, ורצה לבאר בזה מה דנוהגים באשכנז למחות במי שטובל בשבת ט"ב שנדחה ומ"מ לא נשמע ולא נראה מי שיחמיר על עצמו שלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו כמנהגו תמיד.

טבילה בצונן בת"ב שחל בשבת - ולפי כל הנ"ל יוצא דאסור לטבול בשבת זו כל גופו ואפילו בצונן דהרי כל גופו בצונן אסור לאבל וא"כ הוי דברים שבצנעא וצריך לאסור. [אך עיין בקונטרס דיני ט"ב שחל ביום א' להג"ר שריה דבלצקי שליט"א עמודים לג-לו, שהאריך לנקוט דמותר לטבול בצונן למי שרגיל לטבול בכל שבת [אף לא לטבילת עזרא] ולטבילת עזרא מותר אף למי שלא רגיל לטבול בכל שבת עי"ש באורך. ולכאו' דבריו צ"ע. וע"ש עוד שהביא משמא דהא"א מבוטשאט שמותר לטבול, ויתכן שהבין כדברי מהר"ם מלובלין הנ"ל דחומרת הרמ"א היא חומרא יתירא והבו דלא לוסף עליה, מ"מ אכתי יקשה שהט"ז נקט להחמיר גם ברחיצה. ומ"מ נראה דלהלכה אסור לטבול בשבת אף בצונן לאלו הפוסקים כהרמ"א וכפסק המשנ"ב שבחמין אסור פניו ידיו ורגליו כדברי הט"ז, וכפי שכתבנו שלפ"ז בצונן כל גופו יאסר. וכדברי המנ"ח מצוה שיי"ג ס"ק י"א.

¹⁰ סי' תקנ"ג ס"ב ברמ"א ובמשנ"ב ס"ק י'. והטעם שהתירו בת"ת אף שהוא בכלל דברים שבצנעא, כמבואר ביור"ד סי' ת' ולכן אבל אסור בת"ת בשבת, מ"מ כתב בשו"ת מהר"ם מלובלין סי' צ"ט שכיון שדברי הרמ"א להחמיר בדברים שבצנעא הם חומרא יתירה הו' דלא לוסף עליה. והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב שמי שיכול ללמוד רק בדברים המותרים ראוי להחמיר ושכן מטין בשם החזון איש.
¹¹ שע"ת סי' תקנ"ג ס"ק ב' בשם ברכ"י.

ואפשר שגם לענין מסירת בגדים לאומן ישראל, שכתב הבה"ל שאפשר להקל עד שבוע שחל בו, אם מסרם לפני ר"ח. שגם שבוע זה הוא בכלל ההיתר, כיון שהרמ"א נקט דהמנהג להקל בזה בכל גווניו¹². [והוא הרבה פעמים שעת דחק וצורך כיון שמיד אחר ת"ב מצויים שמחות רבות, והאומנים תפוסים מאוד, ואם אפשר להקל בזה, יש בזה צורך גדול].

ואפשר עוד שגם לגבי קטנים אין להחמיר בכיבוס ותספורת בימים אלו, כיון שלעיקר נקטינן שאין נוהג שבוע שחל בו בשנה זו¹³, וצ"ע.

ולענין נטילת צפרניים, כתב המשנ"ב¹⁴ שאפשר להקל לכבוד שבת.

מנהגי אבלות בתשעה באב שחל בשבת

תשעה באב שחל בשבת לא נוהגים בו דיני אבלות כלל, דכיון שהוא בשבת הרי זה כאבילות בפרהסיא, ויש אומרים שדברים שבצנעא נוהג, וכך המנהג¹⁵. וכתב המשנ"ב שלפ"ז אסור לרחוץ ידיו גם במים חמים בשבת זו שגם זה קרוי דבר שבצנעא, וראה הערה¹⁶.

¹² עיין בבה"ל שהובא לעיל הערה ב' ושמשמע מסגנון לשונו שהעיקר בזה לקולא וכפי המנהג, ולכן אף שנקט להחמיר בשבוע שחל בו, יש לדון להקל בגוונא שתשעה באב חל בשבת וכנ"ל.
¹³ גם בזה יש לדון שהואיל ואיירי לגבי קטנים שמא צריך לנהוג בעניינם כפי עיקר הדין. [דלכאורה ישנם ב' טעמים בפוסקים לנהוג ניהוגי אבלות בקטן: [א]. מדין חינוך. [ב]. עגמת נפש של הגדולים. וי"ל דנידון זה תלוי בטעם האיסור בקטן דאי הטעם הוא משום חינוך וכמו שנקט לדינא בפמ"ג א"א ס"ק ל"ח יש להקל דחינוך הוא על עיקר הדין ולא על מנהג. אך לטעם של עגמת נפש, א"כ אין זה דין בקטן ולכאורה אין להקל. ועי' מ"ב ס"ק פ"א שהביא את ב' הטעמים, ועי' בשעה"צ ס"ק צ"א שכתב נפק"מ בין הטעמים בפחות מבן ו' שליכא משום חינוך אך איכא משום עגמת נפש. אולם עיין בחיי אדם כלל קל"ג דין י"ח המובא במ"ב ס"ק פ"ב, שאף שהביא את ב' הטעמים כתב וז"ל ונראה לי דלצורך קטנים אין להחמיר אפילו לפי מנהגנו אלא בשבת זו עכ"ל, והיינו שכשזה לצורך הקטן החמיר רק בשבוע שחל בו ואף שאם הטעם הוא משום עגמת נפש מה שייך להתיר טפי לקטן שהרי עגמת נפש הוא לא דין על הקטן, וצ"ל שהיות שהאי דינא לחוש מראש חודש, הוא רק מנהג ולא מעיקר הדין, לא נהגו כן כשיש צורך לקטן ומעתה יש לדון גם בשנה כזו שלעיקר דינא אין נוהג שבוע שחל בו, יש להקל טפין].

¹⁴ סי' תקנ"א ס"ק כ'.

¹⁵ שו"ע ורמ"א סי' תקנ"ד סי"ט ובמשנ"ב שם.

¹⁶ ט"ז סי' תקנ"ד ס"ק ט'. ולכאו' קשה [וכן הקשה בספר נהר

שלום] דלמה נקט הט"ז דוקא איסור רחיצת ידיו בחמין שהרי בט"ב אסור להושיט אפילו אצבעו לצונן כמבואר בסי' תקנ"ד ס"ו. ויש ליישב דהנה בט"ב אסורים באכילה ושתייה כשאר תעניות אלא שהוא תענית חמור לפי שהוא מדברי קבלה והשוו אותו ליום כיפור ולכן מכח זה נאסר בחמשה עיניו, משא"כ בשאר תעניות, ומכח זה אסור להושיט אפילו אצבעו לתוך צונן דהו' בכלל איסור רחיצה, כדין איסור רחיצה ביוהכ"פ. אלא שט"ב יש בו גם מדיני אבילות והוא כמו אבל בתוך

סעודה שלישית

שחיקת סממנין, ויש מגדולי ההוראה שהורו לערב כדורים או טיפות אלו קודם השבת במאכל או במשקה ויאכלם וישתם בשבת.²

ברכת מאורי האש במוצאי שבת

כתב הפוסקים³ שיברך על הנר קודם שקורין איכה שכתב שם "במחשכים הושיבני" ועל כן יברך תחילה על המאור. ולעניין נשים בברכת מאורי האש נחלקו הדעות וראה הערה²².

הבדלה לחולה במוצאי שבת

חולה שצריך לאכול בתשעה באב צריך להבדיל לפני אכילתו²³, ויכול להוציא את הבריא בהבדלה זו שעושה.

נחלקו הדעות על אלו משקין עושים הבדלה למי שנצרך לכך, יש הסוברים שיעשה על חמר מדינה, ויש המורים שכיון שאין לנו היום משקה שהוא בודאי חמר מדינה להבדיל על מיץ ענבים²⁴.

קטן יכול לאכול בלי הבדלה²⁵.

מבואר בגמרא שתשעה באב שחל בשבת או ביום ראשון אוכל בשר ושותה יין בסעודה מפסקת ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו. ובמקום שנוהגים לעשות סעודה שלישית בקיבוץ חברים עושים כמנהגם כל השנה, וכן מי שרגיל לעשות זאת עם בני ביתו, ויכולים לשיר זמירות שבת כהרגלם.

ויש להיזהר לסיים את הסעודה השלישית לפני השקיעה, שהרי מאז כבר אסורים באכילה.

הכנות משבת לחול

יש להיזהר שלא להכין משבת לחול, ולכן לא יביא קינות לבית הכנסת²⁶, וכן לא יחליף בגדים משבת לחול, ולעניין הזמן הראוי לחליצת המנעלים ראה הערה²⁷. ויכול לשבת על גבי כסא עד צאת השבת.

מדברי הפוסקים מתבאר שהיו מגיעים לבית הכנסת במוצאי תשעה באב או קודם לכן, עם בגדי השבת ונעלי שבת, ולאחר ברכו היו חולצים את המנעלים, והיו נשארים עם בגדי שבת עד שובם בחזרה לביתם אחרי קריאת מגילת איכה. והמנהג המקובל כהיום בהרבה בתי כנסיות שמאחרים את התפילה במוצאי שבת כדי שתהיה שהות להחליף את הבגדים והמנעלים לאחר צאת שבת ולבא עם הקינות לבית הכנסת. ואומרים בבית "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ומחליפים את הבגדים.

לקיחת תרופה להקלה בצום

הרוצה לקחת כדורים קודם הצום למניעת הרגשה רעה בזמן הצום, ובא לקחתם בשבת סמוך לצום, יש לחוש בזה לאיסור נטילת תרופה בשבת משום גזירת

² הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והוראת הגר"ש ואזנר שליט"א, עיין בספר ארחות שבת פרק כ"ב סעיף קפ"ו ובהערה רפ"ד, ועיי"ש שמה שאין לחוש בזה משום הכנה משבת לחול הוא שאין לקיחתה ניכרת כלל אלא נראה כאוכל, ועוד שהתרופה כבר פועלת את פעולתה מבעוד יום.

³ ט"ז סי' תקנ"ו הובא במשנ"ב ס"ק א'.

²² נחלקו הפוסקים האם נשים חייבות בהבדלה בכל שבת, ועיין בבה"ל סי' רצ"ו שדן שנשים פטורות מברכת הנר אף להך מ"ד שהן חייבות בהבדלה, ולכן אין לנשים לברך על הנר במוצ"ש, וראוי שתשמענה את הברכה מאיש. אמנם דעת כמה מגדולי ההוראה, הגר"ש אויערבאך זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש ואזנר שליט"א שכיון שנשים חייבות בהבדלה הרי הן חייבות גם בברכת מאורי האש, ועוד שאף למ"ד שנשים פטורות ממצוות עשה שהז"ג יכולות לברך שלא אומרות "וצונו", וכן מבואר בריטב"א פסחים דף נ"ד ע"ב שנשים חייבות בברכת הנר, ולכן יכולות לברך בעצמן.

²³ שע"ת סי' תקנ"ו ס"ק א' בשם ברכ"י וכנה"ג, שכתבו דבריהם לגבי חולה. וכן הוא במשנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ל"ז בשם דגמ"ר, גבי בעל ברית האוכל בת"ב שנדחה שצריך להבדיל לפני שאוכל. ונידון זה הוא מחלוקת גדולה בראשונים האם תיקנו הבדלה בזמן כזה שאי אפשר לשתות בו, וכיון שכן אף לחולה אין צורך להבדיל, אמנם המנהג המקובל הוא שמבדילים.

²⁴ נידון זה של חמר מדינה בזמננו נחלקו בו המורים, דבשנים קדמוניות נהגו להבדיל על שכר [בירה] ועל קפה, והחזון איש הורה שהאידיא א"א להחשיכם כחמר מדינה, ולדעתו אין להבדיל אלא על מיץ ענבים, ויש המורים שמיץ תפוזים טבעי חשיב חמר מדינה. והנה נידון זה יש בו נפק"מ רבתי לברכה לבטלה וליצאת יד"ח של הבדלה.

²⁵ הוראת הגר"ש אויערבאך זצ"ל.

²⁶ עיין שע"ת סי' תרצ"ג סוס"ק א' שכתב כן גבי הבאת מגילת אסתר כשחל פורים במוצ"ש, ועיי"ש שכתב שאם מביאה בצנעא ומעייין בה מעט בדרך לימוד שרי להביאה מבעוד יום, שהרי מבואר ברמ"א סי' תקנ"ג ס"ח שמותר ללמוד בשבת זו ענייני קינות ושאר דברים הרעים המתירים בת"ב [והיינו במקום שיש עירוב המתוקן כד"ן].

²⁷ עיין רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב שבמוצ"ש חולצים את המנעלים לאחר ברכו, ובפשטות היינו אף לאחר צאת הכוכבים, וכן נהגו החזון איש ובעל הקהילות יעקב, וכן הוא בחוט שני בקובץ עניינים הנדפס בסוף ח"ב דשבת, וכתב שם שאף למאחרים ומתפללים 45 דק' לאחר השקיעה וכן לנוהגים כר"ת בכל מוצ"ש יכולים להמשיך ללבוש המנעלים עד שעה זו כיון שאצלם תוספת שבת היא עד לשעה זו. ובספר שש"כ פרק כ"ח הערה קע"ט מובאת דעתו של הגר"ש אויערבאך זצ"ל שיש להורות לפשוט את בגדי השבת והמנעלים חצי שעה אחר השקיעה וכן מטין משמיה שהגר"ש אלישיב זצ"ל התיכף לאחר בין השמשות נאסרים בלבישת המנעל, ולא שייך לומר דעדיין הוא מכבוד השבת, ומה שכתוב ברמ"א הנ"ל י"ל שהיו מתפללים מבעו"י, והורה גם שמי ששומר ר"ת רק בתורת חומרא צריך לחלוץ מנעליו כבר מחצי שעה שאחר השקיעה, [ספר הליכות שלמה].

עשיית מלאכה ושטיפת כלים במוצאי שבת

מלאכה שיש בה טורח ושיהוי נאסרה בתשעה באב עד אחר חצות, ומסתבר ששטיפת כלים אינה בכלל זה, אלא שרחיצת הכלים היא במים ויש להימנע מלרחוץ במים בתשעה באב, ואף נטילת ידים אף שאינה לתענוג אין להתיר אלא עד קשרי אצבעותיו, מ"מ מצינו כמה הלכות שהתירו לרחוץ במים וכגון לרחוץ ידיו להסיר מהם לכלוך, וכן התירו להדיח לצורך סעודת הלילה. ולכן כלים מלוכלכים הגורמים ליתושים וכדומה, מותר לרוחצם, וישתדלו אם אפשר להניח כפפות גומי על גבי הידים.¹²

דיני מעוברות ומניקות וחולה בתשעה באב

שנדחה

מבואר בפוסקים שבתשעה באב שנדחה אפשר להקל יותר לחולים ולמעוברות ומניקות, שאף שבכל תשעה באב נפסק להלכה שעוברות ומניקות מתענות ומשלימות כמו ביום הכיפורים¹³, מ"מ בתשעה באב שנדחה אם הן מרגישות קצת מיחושים מותר להם לאכול ולשתות, וראה הערה¹⁴.

אף שבפוסקים מובא דין זה לגבי מעוברות, הורו גדולי ההוראה שהדין שייך גם במינקות, הואיל והצום יכול לגרום להיחלשות החלב, ואף אם מוספים לתינוק תחליפים, מ"מ חלב האם הוא העיקר והמועיל בהתפתחות התינוק¹⁵.

¹² עיין שו"ת מחזה אליהו סי' פ"ז שהאריך בזה.

¹³ ויש בנידון זה מצבים שונים וראוי לעשות בכל זה שאלת חכם.

¹⁴ והנה לא נבאר להדיא בדברי הפוסקים ממתני יכולים מעוברת

המרגישה מיחושים וחולה קצת, לאכול, האם לאחר חצות או שמא קודם לכן. ועיין בה"ל סי' תקנ"ט ס"ט ד"ה ואינו, שכתב דמותרים לאכול, אלא שבמקור הדין בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ל"ז כתב שנהג להורות בת"ב שנדחה למעוברת שיש לה מיחוש קצת שתתענה עד זמן מנחה גדולה. אלא שיש לעיין בדבריו, שהרי בשאר תעניות מבואר בפוסקים סי' תקנ"ט דמעוברות ומניקות החלושות אין להם להתענות כלל, וכן המנהג. ומצינו דת"ב שנדחה קיל טפי משאר תעניות, שהרי בת"ב שנדחה מותר לבעל ברית לאכול לאחר חצות, ואילו בשאר תעניות בעל ברית מתענה ומשלים. וא"כ צ"ע אמאי נקט השבות יעקב להחמיר בת"ב שנדחה שתצום עד חצות, ואכן שמעתי מדו"ז הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וכן מהגר"נ קרליץ שליט"א שהם מורים שמעוברות ומניקות לא צריכות להתענות כלל בת"ב שנדחה, וכן ראיתי מטין בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאם היא יכולה שתצום עד חצות אבל אם היא מרגישה חולשה אזי אינה צריכה להתענות כלל. [ואין להקשות דטעמא שהקילו במעוברות בשאר תעניות דכיון שבכה"ג לא קיבלו עליהו מעיקרא, ואילו בת"ב קיבלו עליהו, דשאני ת"ב שנדחה שהוא בעצם יום אחר מאשר מה שקיבלו עליהו ואינו אלא כתשלומין לראשון ולכן קיל טפין.]

¹⁵ שמעתי מהגרש"ז זצ"ל ומהגר"נ קרליץ שליט"א.

כמו כן אדם שאינו בגדר חולה שאין בו סכנה, אלא חולה קצת, שבכל תשעה באב עליו לצום, בשנה שת"ב נדחה יכול להקל לאכול. ובכל המקרים האלו יש לעשות הבדלה לפני האכילה וכמו שנתבאר לעיל.

סדר ההבדלה במוצאי התענית

סדר ההבדלה במוצאי תשעה באב שנדחה הוא, שמבדלים על היין בלבד ולא מברכין על נר¹⁶ ולא על בשמים¹⁷. וגם לא אומרים את הפסוקים שבתחילת ההבדלה אלא מתחילים מיד בברכת היין. יין זה של ההבדלה מותר לגדול לשתותו ואין צריך ליתנו לקטן, ואף שאסור במוצאי תשעה באב לשתות יין ולאכול בשר כל הלילה מדין אבלות של יום, מ"מ את יין ההבדלה שהוא לצורך מצוה שרי¹⁸.

דינים הנוהגים במוצאי תשעה באב שנדחה

אף שבכל שנה כאשר תשעה באב חל בזמנו, אסורים במוצאי היום, בכמה נהוגי אבלות, ונוהגים בהם עד חצות ביום העשירי, וכגון אכילת בשר ושתיית יין, רחיצה תספורת וכיבוס, וכן שמיעת נגינה. כאשר תשעה באב חל בשבת ונדחה ליום ראשון מותרים לכבס ולהסתפר ולהתרחץ ולשמוע נגינה, מיד לאחר הבדלה. שהרי הטעם בכל הדברים האלו שמחמירים בהם גם בעשירי הוא כיון ששריפת בית המקדש נמשכה גם ביום העשירי, אבל כאשר תשעה באב חל בשבת ונדחה ליום ראשון, נמצא שהיום שלאחריו הוא כבר יום י"א באב ואין טעם להחמיר בו¹⁹.

אבל מ"מ אסור לאכול בשר ולשתות יין במוצאי היום, וזאת מפני אבלות של יום, והיינו שבכלל נהוגי האבלות של יום תשעה באב הוא שלא לאכול בשר ולשתות יין במוצאי התענית, ולכן אף כאשר ת"ב נדחה נוהג דין זה. ומ"מ דין זה נוהג בשנה זו רק בלילה שהוא מוצאי התענית ולא ביום שלמחרת²⁰.

¹⁶ ואף מי שלא בירך על הנר במוצ"ש לא יברך עתה, דברכת הנר נתקנה רק במוצאי שבת שהוא זמן שהנר נברא [משנ"ב סי' תקנ"ו ס"ק ד' בשם ח"א].

¹⁷ והטעם כיון שבשמים באים להשיב את הנפש הכואבת ביציאת הנשמה יתירה, וזה שייך דוקא במוצ"ש [משנ"ב שם ס"ק ה'].
¹⁸ עיין משנ"ב סי' תקנ"ו ס"ק ג' בשם דגול מרכבה, ועיין בה"ל סי' תקנ"ח ד"ה שלא, שכתב בשם מאמ"ר שמי שרגיל לברך ברהמ"ז על כוס יין מותר במוצאי תשעה באב, ושם איירי אף במוצאי ת"ב שאינו נדחה.

¹⁹ שו"ע סי' תקנ"ח ובמשנ"ב שם.

²⁰ רמ"א שם ומשנ"ב ס"ק ד'.